For Private Circulation Only

Study Circle Career Development Institute

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

(१४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

* सूचना : खालील परीक्षामध्ये विचारल्या गेलेल्या प्रश्नांची सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकनिहाय परीक्षाभिमुख मांडणी केलेली आहे –

महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी परीक्षा (२००२–१८)

१) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ६ जानेवारी, २००२
२) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २९ फेब्रुवारी २००४
३) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा,२० जून २००४
४) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, १८ जुलै २०१०
५) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ३ ऑक्टोबर २०१०
६) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१२
७) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २४ जानेवारी २०१६
८) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २३ डिसेंबर २०१८

समाजकल्याण अधिकारी परीक्षा (१९९७–२०१३)

१) समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, २ फेब्रुवारी १९९७
२) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २००६
३) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ जून २००९
४) गृहप्रमुख, शासकीय मागासवर्गीय वसतिगृह सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१०
५) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, २० जानेवारी २०१३
६) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी व तत्सम पद, ९ जून २०१३

सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी परीक्षा (२००१–१५)

१) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा डिसेंबर, २००१
२) सहायक प्रकल्प अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जानेवारी २०१०
३) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा ३ ऑक्टोबर २०१५

शालेय शिक्षण व क्रीडा अधिकारी/अधीक्षक परीक्षा (२०००–१७)

१) तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २०००
२) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २००२
३) शिक्षण अधिकारी १८ जानेवारी, २००४
४) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ फेब्रुवारी २००९
५) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जुलै २०११
६) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २०१३

७) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ३१ मार्च २०१४
८) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७
९) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७

(१) महिला व बालविकास आयुक्तालय मर्यादित विभागीय स्पर्धा परीक्षा

महिला व बालविकास आयुक्तालयातील अधिकारी भरती परीक्षा

१) जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी
२) बालविकास प्रकल्प अधिकारी ग्रामीण (आयसीडीएस आयुक्तालय)
३) अधीक्षक/निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था
४) रचना व कार्यपद्धती अधिकारी
५) अधिव्याख्याता
६) सांख्यिकी अधिकारी

पेपर १ : मराठी, इंग्रजी, सामान्यज्ञान, निवडक कायदे व संस्था (१०० प्रश्न, २०० गुण)

(१) मराठी

१) सर्वसामान्य शब्दसंग्रह
२) वाक्यरचना
३) व्याकरण
४) म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग
५) उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे

(२) इंग्रजी

6) Common Vocabulary
7) Sentence structure
8) Grammar
9) Use of Idioms and phrases & their meaning
10) Comprehension of passage

(३) सामान्यज्ञान

११) महाराष्ट्राचा इतिहास
१२) महाराष्ट्राचा भूगोल
१३) गणित
१४) बुद्धिमत्ता चाचणी
१५) चालू घडामोडी – जागतिक तसेच भारतातील चालू घडामोडी – राजकीय, औद्योगिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक, भौगोलिक, खगोलशास्त्रीय, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, इत्यादी

(४) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे, संस्था, इ.

१६) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
१७) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)
१८) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
१९) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५

२०) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४ (नियम क्रमांक ९२ व १०९)
२१) राज्य महिला आयोग / महिला आर्थिक विकास महामंडळ
२२) मानवी हक्क आयोग
२३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

पेपर क्रमांक – २ : पदाच्या कर्तव्यासाठी आवश्यक ज्ञान (१०० प्रश्न, २०० गुण)

*** भारताचे संविधान, संसद व विधीमंडळ कामकाज व समित्या /१५**

(१) भारताचे संविधान (सेवाविषयक बाबी व शिक्षणासंबंधित कलमे), संसद व विधीमंडळ कामकाज व विविध समित्या/१५

*** प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश /५०**

(२) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१ /५
(३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ /५
(४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ /५
(५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१ /५
(६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१ /५
(७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ /५
(८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२ /५
(९) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४ /५
(१०) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९ /५
(११) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका /५

*** महिला व बालविकास विभाग, एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालय**

(१२) महिला व बालविकास विभागाअंतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेले कायदे व योजना/१५
(१३) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८/५
(१४) एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालयाअंतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेल्या योजना /१५

(२) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय

तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका (१०० प्रश्न, २०० गुण)

१) राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी
२) भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
३) **भारत व महाराष्ट्र** – राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज, माहिती अधिकार कायदा
४) **भारतीय अर्थव्यवस्था व खालील बाबीशी निगडीत मुद्दे –**
   १) नियोजन
   २) संसाधनांचे एकत्रीकरण
   ३) वृद्धी व विकास
   ४) रोजगार
   ५) सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न
५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान
६) महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

७) **क्रीडा –** आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या क्रीडा स्पर्धा, खेळाडूंनी विविध स्पर्धामध्ये नोंदविलेले विक्रम, नामवंत खेळाडूंची आत्मचरित्रे, केंद्र व राज्यशासनाच्या क्रीडाविषयक योजना, केंद्र व राज्यशसनाचे क्रीडाविषयक पुरस्कार, क्रीडाविषयक नियम, क्रीडा स्पर्धामधील विविध्ध बाबी व उद्‌भवणारी परिस्थिती

८) **बुद्धिमत्ता चाचणी –** अंकगणित, बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन

(३) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील

समाजकल्याण आयुक्तालयातील अधिकारी भरती अभ्यासक्रम

१) सहायक आयुक्त, समाजकल्याण व तत्सम, गट–अ

२) समाजकल्याण अधिकारी, गट–ब

३) गृहप्रमुख, गट–ब

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका

(१) **समाजकल्याण –**

१) **समाजकार्य –** इतिहास व तत्त्वज्ञान, समाजशास्त्र व अर्थशास्त्र

२) **मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्व विकास –** व्यक्तिमत्व व सामाजिकरण

३) **भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना –** कारणे, वंचितांच्या (स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व सामाजिक कायदे

४) **समाजकल्याण प्रशासन –** राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील धोरणे, शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा.

५) **सामाजिक सुरक्षा कायदे –** (पीसीआर, पीओए, बालकामगार)

६) **सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका** व स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(२) **सामान्य अध्ययन –**

७) इतिहास

८) भूगोल, लोकसमुदाय व पर्यावरण

९) राज्यव्यवस्था, शासन, राजनीती व स्थानिक प्रशासन

१०) अर्थव्यवस्था

११) विज्ञान

१२) चालू घडामोडी

(३) **गृहप्रमुख पद –**

१३) अध्यापन अभियोग्यता

१४) संशोधन अभियोग्यता

१५) वाचन आकलन, आधारसामग्री अर्थउकल

१६) संप्रेषण, माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान

१७) उच्च शिक्षण पद्धती

१८) गृहविज्ञान – पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न

१९) प्रशासकीय नियम व सुविधा – वसतिगृहांचे उद्देश, प्रशासकीय जबाबदारी, आर्थिक बाबी, सोयीसुविधा पुरवठा, पर्यवेक्षण, पालकत्त्व, शिस्तपालन

२०) मानसिक, बौद्धिक, व्यक्तिमत्व व कौशल्य विकासातील भूमिका, नवीन उपक्रम

(४) **बुद्धिमापन विषयक प्रश्न –**

परीक्षाभिमुख तयारीसाठी अभ्यासघटकांचे वर्गीकरण

* सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकांची मागील २६ परीक्षातील प्रश्नांशी सांगड घातल्यास चाळणी परीक्षेची तयारी करताना त्याचे आपणास पुढील विभाग करता येतात. आपणास जी परीक्षा द्यावयाची आहे त्याशी संबंधित घटक आणि उपघटकांचा परीक्षाभिमुख अभ्यास करणे सोपे जावे या हेतूने सदर वर्गीकरण निश्चितच उपयुक्त आणि मार्गदर्शक ठरू शकते –

१) **इतिहास** – भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
२) **भूगोल** – महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह
३) **राजकीय व्यवस्था** – राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज
४) **भारतीय अर्थव्यवस्था**
५) **सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान**
६) **राज्य,राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी**
७) **लोकसमुदाय व पर्यावरण**
८) **बुद्धिमत्ता चाचणी व गणित**
९) **मराठी** – सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्प्रचार, उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
१०) **इंग्रजी** – Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Idioms and phrases, Comprehension

११) **समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका**
१२) **मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास** – मानव विकास, व्यक्तिमत्त्व व सामाजीकरण
१३) **बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास**
१४) **भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना**
१५) **महिला व बालविकास विभागाच्या योजना**
१६) **एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना**
१७) **समाजकल्याण प्रशासन** – गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये
१८) **शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग** – केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग , राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, राज्य महिला आयोग, महिला आर्थिक विकास महामंडळ
१९) **शासनाशी संबंधित निवडक कायदे** – पेपर १ व २ मधील कायदे, प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश, महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे, सामाजिक सुरक्षा कायदे, महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
२०) **गृहविज्ञान** – पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न

२१) **अध्यापन अभियोग्यता**
२२) **क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण**
२३) **उच्च शिक्षण पद्धती**
२४) **माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान**
२५) **संप्रेषण**
२६) **संशोधन अभियोग्यता**
२७) **आधारसामग्री अर्थउकल**

* *महत्त्वाची सूचना : वरील नमूद सर्वच्या सर्व घटक आणि उपघटकांची तयारी करणे अनिवार्य नसून आपण जी चाळणी परीक्षा देत असाल त्यास संबंधित व पूरक असणाऱ्या निवडक घटकांचाच अभ्यास करावा.*

महत्त्वाचे मुद्दे

(१) **इतिहास** – भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह

(२) **भूगोल** – महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

(३) **राजकीय व्यवस्था** – भारत व महाराष्ट्र – राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज

(४) **भारतीय अर्थव्यवस्था** – पुढील बाबीशी निगडीत मुद्दे – नियोजन, संसाधनांचे एकत्रीकरण, वृद्धी व विकास, रोजगार, सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न

(५) **सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान**

(६) **राज्य,राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी** – राजकीय, औद्योगिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक, भौगोलिक, खगोलशास्त्रीय, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, इत्यादी

(७) **लोकसमुदाय व पर्यावरण** – लोकसमुदाय आणि पर्यावरण आंतरक्रिया, प्रदूषणाचे स्रोत, प्रदूषणाचे घटक आणि त्यांचा मानवी जीवनावरील परिणाम, नैसर्गिक व ऊर्जा साधनसंपत्तीचे शोषण, नैसर्गिक आपत्ती आणि ती कमी करण्यासाठी उपाययोजना

(८) **बुद्धिमत्ता चाचणी व गणित** –अंकगणित,बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन

(९) **मराठी** – सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग, उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे

(१०) **इंग्रजी** – Common Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Use of Idioms and phrases & their meaning, Comprehension of passage

(११) **समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका**

१) समाजकार्याचा इतिहास व तत्त्वज्ञान
२) समाजशास्त्र व मानसशास्त्र
३) सामाजिक अर्थशास्त्र
४) सामाजिक समस्या ओळखण्यात व समुचित धोरणाचा विकास करण्यात समाज कार्यकर्त्यांची भूमिका
५) समाजकल्याणात स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(१२) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास

*** मानव विकास –**

१) व्यक्तीच्या एकूण आयुर्मानातील मानवी अभिवृद्धी व विकास
२) मानव विकासाची तत्त्वे व सिद्धांत
३) मानव विकास हक्काचे यथार्थदर्शन
४) कुटुंबाच्या लोकसंख्याशास्त्रीय व सामाजिक परिस्थितीतील बदल
५) महिलांचा अभ्यास, कुटुंब कल्याण कार्यक्रम – सद्यःकालीन दृष्टिकोन

*** व्यक्तिमत्त्व व सामाजीकरण–**

१) व्यक्तिमत्त्वाच्या उपपत्ती व सामाजिकीकरण यांचे अध्ययन
२) सामाजिकीकरणाच्या पद्धती व गतिशीलता
३) विभिन्न संस्कृतीतील विविध कुटुंबांच्या संदर्भातील सामाजिकीकरण
४) विशेष गरजा असलेली बालके –मध्यस्थीसाठी / हस्तक्षेपासाठी / थांबविण्यासाठी कार्यक्रम
५) धोका असलेली बालके – बालकामगार, रस्त्यावरील मुले, बाल दुर्व्यवहार, दीर्घकाल आजारी असलेली बालके

(१३) बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास

१) बाल विकास तत्त्वे व टप्पे आयुर्मान विकास
२) मानव विकास व वर्तन यांचे सिद्धांत
३) मानसिक व बौद्धिक विकास – बुद्ध्यांक, भावनांक
४) आयक्यू व इक्यूची व्यक्तिमत्त्व व कौशल्य विकासातील भूमिका
५) बाल संगोपन
६) बाल्यावस्थापूर्व घ्यावयाची काळजी व विकास – नवीन दिसून येणारे कल, कार्यतंत्रे, संनियंत्रण व देखभाल
७) बाल्यावस्थेतील व पौगंडावस्थेतील विकासाच्या समस्या व अकार्यक्षमता मार्गदर्शन व समुपदेशन
८) प्रगत बाल अभ्यास पद्धती व बालकांच्या मूल्यमापनातील प्रगती

(१४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना

१) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण
२) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना
३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप – सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न
४) मानसशास्त्र / शिक्षणशास्त्र – शैक्षणिक समस्या व उपाययोजना
५) आरोग्यविषयक समस्या व उपाययोजना

(१५) महिला व बालविकास विभागाच्या योजना

१) **महिला धोरण २००१**
२) **महिलांच्या सुरक्षिततेसाठी महाराष्ट्र शासनाच्या योजना** – मनोधैर्य
३) **लैंगिक समानता व महिला हक्कांचे बळकटीकरण** – माझी कन्या भाग्यश्री योजना, सुकन्या योजना
४) **शैक्षणिक उपक्रम –** मुलगी वाचवा मुलगी शिकवा, किशोरी शक्ती योजना, राजीव गांधी किशोरी सबलीकरण योजना , सावित्रीबाई फुले कन्या कल्याण पारितोषिक योजना, सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती
५) **आरोग्यविषयक योजना –** जननी सुरक्षा अभियान, प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रम
६) **महिला आर्थिक सक्षमीकरण –** महिला प्रशिक्षण केंद्र अनुदान, महिलांना स्वयंरोजगार अनुदान, सुमतीबाई सुकळीकर उद्योगिनी महिला सक्षमीकरण योजना

(१६) एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना

१) एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेचे लाभार्थी
२) आयसीडीएस योजनेची अंमलबजावणी करणारी यंत्रणा
३) पूरक पोषण आहार
४) लसीकरण – ३ वर्षापेक्षा कमी वयाची बालके, ३–६ वर्षाची बालके
५) आरोग्य तपासणी
६) संदर्भ आरोग्य सेवा
७) अनौपचारिक शालेयपूर्व शिक्षण
८) पोषण आणि आरोग्य शिक्षण
९) आरोग्य व स्वच्छता
१०) गर्भवती व स्तनदामाता– टिटॅनसची लस, लोहयुक्त व जंतनाशक गोळ्या
११) वाढीवर देखरेख – हिमोग्लोबीन, बॉडीमास इंडेक्स तपासणी
१२) जीवन कौशल्य – १५ ते ४५ वर्षाच्या महिला
१३) व्यवसायिक प्रशिक्षण –११ ते १८ वर्षाच्या किशोरी
१४) कुपोषण मुक्तीसाठी ग्राम बाल विकास केंद्रे
१५) बाल संगोपन योजना

(१७) समाजकल्याण प्रशासन

१) सामाजिक न्याय खाते – रचना, विभाग, संचालनालये, आयुक्तालये
२) राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील शासकीय व स्वयंसेवी संस्था – रचना, कार्ये, भूमिका व धोरणे
३) शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा – कुटुंबे, स्त्रिया, युवक, वयोवृद्ध व मुले यांच्यासाठी
४) कुटुंबे, मुले, स्त्रिया, वयस्कर आणि विशेष गरजा असलेले लोक यांच्याबाबतीत समाज कार्याद्वारे हस्तक्षेप

*** गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये**

१) वसतिगृहांचे उद्देश, नियम व सुविधा पुरवठा
२) गृहप्रमुखाची प्रशासकीय व आर्थिक जबाबदारी
३) पर्यवेक्षण, पालकत्व, शिस्तपालन

(१८) शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग –

१) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
२) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग
३) राज्य महिला आयोग
४) महिला आर्थिक विकास महामंडळ

*** केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग**

१) मानवी हक्क आयोगाची निर्मिती, स्वरुप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
२) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोगाची रचना – अध्यक्ष, सद्स्य – निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
३) आयोगाचे कामकाज – अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
४) महाराष्ट्र मानवी हक्क आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
५) मानवी हक्क आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी

* राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग
 १) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची निर्मिती, स्वरुप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
 २) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची रचना – अध्यक्ष, सद्‌स्य – निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
 ३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाचे कामकाज – अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
 ४) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
 ५) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी

* राज्य महिला आयोग
 १) राज्य महिला आयोगाची निर्मिती, स्वरुप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
 २) राज्य महिला आयोगाची रचना – अध्यक्ष, सद्‌स्य – निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
 ३) राज्य महिला आयोगाचे कामकाज – अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी

* महिला आर्थिक विकास महामंडळ
 १) महिला आर्थिक विकास महामंडळ – रचना, कार्ये, कामगिरी
 २) महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या योजना व योगदान

(१९) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे
 १) पेपर १ मधील महत्त्वाचे कायदे
 २) महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे
 ३) सामाजिक सुरक्षा कायदे
 ४) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
 ५) प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश – पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे

* पेपर –१ मधील महत्त्वाचे कायदे
 १) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
 २) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
 ३) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५
 ४) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४

* महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे
 १) अनैतिक व्यापार प्रतिबंध अधिनियम १९५६
 २) हुंडा प्रतिबंध कायदा १९६१
 ३) वैद्यकीय गर्भपात अधिनियम १९७१
 ४) लिंग निदान प्रतिबंधक अधिनियम, गर्भधारणापूर्व व प्रसूतिपूर्व निदान तंत्र अधिनियम, १९९४
 ५) कौटुंबिक हिंसाचार पासून महिलांचे संरक्षण अधिनियम कायदा २००५
 ६) लैंगिक हिंसा प्रतिबंध – पॉस्को, शक्ती कायदा
 ७) महिला कल्याणासाठीचे कायदे

* सामाजिक सुरक्षा कायदे
 १) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)

* **महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८**
    १) बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) अधिनियमाचा उद्देश व गरज
    २) बालन्याय अधिनियमातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी, शिक्षेची तरतूद
    ३) बालन्याय अधिनियमाशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
    ४) बालक हक्कांचा जाहीरनामा
    ५) बालकामगार मुक्ती अभियान

* **प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश – पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे**
    १) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१
    २) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम ,१९७९
    ३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९
    ४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१
    ५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१
    ६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१
    ७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२
    ८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४
    ९) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९
    १०) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका

(२०) गृहविज्ञान – पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न
    १) पोषक आहाराचे मूलघटक
    २) पोषक आहार विषयक जीव–रसायनशास्त्र
    ३) अन्नविषयक सूक्ष्मजीवशास्त्र
    ४) सार्वजनिक पोषक आहार
    ५) उपचारशास्त्रीय पोषक आहार

(२१) अध्यापन अभियोग्यता
    १) अध्यापनाचे स्वरूप, उद्दिष्टे, वैशिष्ट्ये, मूलभूत व आवश्यक बाबी
    २) अध्ययनकर्त्याची वैशिष्ट्ये
    ३) अध्यापनावर परिणाम करणारे घटक
    ४) अध्यापनाच्या पद्धती
    ५) अध्यापन साधने
    ६) मूल्यमापन पद्धती

(२२) क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण
    १) क्रीडाशास्त्र
    २) शारीरिक शिक्षण
    ३) क्रीडा मानसशास्त्र
    ४) क्रीडा प्रशिक्षण व मार्गदर्शन – प्रशिक्षण संस्था व क्रीडा विद्यापीठे
    ५) क्रीडा व्यवस्थापन – क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन , क्रीडा स्पर्धादरम्यान उदभवणारी परिस्थिती

(२३) उच्च शिक्षण पद्धती

१) भारतातील उच्च शिक्षण व संशोधन संस्थांची संरचना
२) औपचारिक व दूरशिक्षण
३) व्यावसायिक /तांत्रिक व सर्वसाधारण शिक्षण
४) मूल्य आधारित शिक्षण

(२४) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान

१) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान – अर्थ, फायदे, तोटे व वापर
२) सर्वसाधारण संक्षिप्त रुपे व परिभाषा
३) इंटरनेट व ई मेलचे मूलभूत आधार

(२५) संप्रेषण

१) संप्रेषणाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये, टप्पे
२) संप्रेषणाचे प्रकार
३) अवरोधक आणि परिणामकारक वर्ग संप्रेषण

(२६) संशोधन अभियोग्यता

१) संशोधनाचा अर्थ, वैशिष्ट्ये आणि प्रकार
२) संशोधनाचे टप्पे
३) संशोधनाच्या पद्धती,संशोधनाचे नीतिशास्त्र
४) शोधनिबंध, लेख, कार्यसत्र, चर्चासत्र, परिषद व परिसंवाद
५) प्रबंध लेखन त्याची वैशिष्ट्ये आणि रूपरेखा

(२७) आधारसामग्री अर्थउकल

१) आधारसामग्रीचे स्रोत, संपादन आणि अर्थउकल
२) संख्यात्मक व गुणात्मक आधारसामग्री
३) आधारसामग्रीचे आलेखीय प्रतिरूपण व प्रतिचित्रण

महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी, समाजकल्याण अधिकारी, तालुका क्रीडा अधिकारी

चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्तमागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रह

(१४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना

(१) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण

१) व्यसनाधीनता, भिक्षावृत्ती
२) गरिबी व बेरोजगारी
३) भ्रष्टाचार
४) गुन्हेगारी व हिंसाचार
५) जातीवाद व जातीयवाद, सामाजिक विषमता
६) भूकबळी व कुपोषण, आत्महत्या
७) अंधश्रद्धा, निरक्षरता

(२) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना

८) महिलांच्या समस्या
९) बालकांच्या समस्या
१०) युवकांच्या समस्या
११) दिव्यागांच्या समस्या
१२) कामगारांच्या समस्या
१३) ज्येष्ठ नागरिकांच्या समस्या
१४) अनुसूचित जातीच्या समस्या
१५) अनुसूचित जमातीच्या समस्या
१६) इतर मागासवर्गीय, अल्पसंख्यांकांच्या समस्या

(३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप – सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न

१७) सामाजिक धोरण, सुधारणा व समाज कल्याण
१८) विस्थापित, प्रकल्पबाधितांच्या समस्या
१९) विकास व पर्यावरण हानीची समस्या

(४) मानसशास्त्र / शिक्षणशास्त्र – शैक्षणिक समस्या व उपाययोजना

(५) आरोग्य व स्वच्छताविषयक समस्या व उपाययोजना

महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी परीक्षा (२००२-१८)

१) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ६ जानेवारी, २००२
२) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २९ फेब्रुवारी २००४
३) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा,२० जून २००४
४) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, १८ जुलै २०१०
५) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ३ ऑक्टोबर २०१०
६) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१२
७) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा , २४ जानेवारी २०१६
८) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा , २३ डिसेंबर २०१८

(१) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण

१) व्यसनाधीनता, भिक्षावृत्ती
२) गरिबी व बेरोजगारी
३) भ्रष्टाचार
४) गुन्हेगारी व हिंसाचार
५) जातीवाद व जातीयवाद, सामाजिक विषमता
६) भूकबळी व कुपोषण, आत्महत्या
७) अंधश्रद्धा, निरक्षरता

१) सामाजिक समस्या ही :
१) तटस्थ संकल्पना आहे. २) व्यापक संकल्पना आहे.
३) संकुचित संकल्पना आहे. ४) यापैकी कोणतेही नाही.

२) सामाजिक समस्यांचा संबंध मानवाच्या .... जीवनाशी असतो.
१) धकाधकीच्या २) सार्वजनिक ३) सर्वसामान्य ४) दैनंदिन

३) पुढीलपैकी कोणती समस्या मुख्य सामाजिक समस्या होत नाही ?
१) सार्वजनिक अस्वच्छता २) तंबाखू सेवन
३) दारिद्र्य व बेरोजगारी ४) वेश्याव्यवसाय

४) मादक द्रव्य सेवनामुळे तीव्र प्रकारचे खालील प्रश्न उद्‌भवतात –
अ) मानसिक चिंता (Problems) ब) सामाजिक प्रश्न
क) वैद्यकीय प्रश्न ड) वरीलपैकी एकही बरोबर नाही
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त अ व ब बरोबर आहेत २) फक्त ब व क बरोबर आहेत
३) अ, ब, क, ड सर्वच बरोबर आहेत ४) वरीलपैकी एक ही बरोबर नाही

५) खालील लक्षणांवरून सामाजिक समस्येचे नाव ओळखा –
अ) कमी कष्टात जास्त पैसा मिळतो
ब) आळशी वृत्तीमुळे काम न करणे
क) अतिशय घाणेरडे राहून स्वतःचे प्रदर्शन करणे
ड) लोकांच्या धार्मिक व सांस्कृतिक भावनांचा फायदा उचलणे
पर्यायी उत्तरे :
१) वेश्या व्यवसाय २) भिक्षावृत्ती ३) गुन्हेगारी ४) मद्यपान

६) भिक्षावृत्ती समस्या आजही नष्ट होत नाही, कारण –
१) दानधर्माची वृत्ती २) दारिद्र्य
३) कमी कष्टात गरजा भागतात ४) आत्मसन्मानाचा अभाव

७) खालील विधान खरे किंवा खोटे ते लिहा –
विधान : गरीब घरांमध्ये मुलांचे असणे म्हणजे एकप्रकारची संपत्ती किंवा एक चांगली गुंतवणूक आहे असे समजले जाते –
पर्यायी उत्तरे :
१) खरे २) खोटे
३) अर्धवट खोटे ४) वरीलपैकी काहीही नाही

८) सामाजिक स्थितीवरून गुन्ह्यांचा एक विशिष्ट प्रकार आहे. तो खालीलपैकी कोणता?
१) आर्थिक गुन्हे २) लैंगिक गुन्हे
३) राज्याविरुद्ध गुन्हे ४) पांढरपेशा वर्गातील गुन्हे

९) गुन्ह्यांसंबंधी पुढीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे?
१) सर्व समाजात गुन्ह्यांची संकल्पना सारखीच असते.
२) नैतिक दृष्टीने चुकीचे कार्य नेहमीच गुन्हा समजले जात नाही.
३) कायद्याद्वारे निषिद्ध बाह्यक्रियांनाच गुन्हा म्हटले जाते.
४) प्रत्येक गुन्ह्याकरिता निश्चित दंड देण्याची व्यवस्था राज्याद्वारे केली जाते.

(२) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना

८) महिलांच्या समस्या
९) बालकांच्या समस्या
१०) युवकांच्या समस्या
११) दिव्यागांच्या समस्या
१२) कामगारांच्या समस्या
१३) ज्येष्ठ नागरिकांच्या समस्या
१४) अनुसूचित जातीच्या समस्या
१५) अनुसूचित जमातीच्या समस्या
१६) इतर मागासवर्गीय, अल्पसंख्यांकांच्या समस्या

१) ३१ मे २०१२ च्या राष्ट्रीय युवा धोरणानुसार कोणत्या वयोगटातील व्यक्तींना युवा म्हटले जाणार आहे ?

१) १३ ते ३५ वर्षे वयोगट
२) १६ ते ३० वर्षे वयोगट
३)१८ ते ३० वर्षे वयोगट
४) १५ ते ३० वर्षे वयोगट

२) १९९४ मध्ये युनिसेफच्या पुढाकाराने लष्करात भरतीची वयोमर्यादा ही १५ वर्षा ऐवजी .... वर्षे करण्यात आली आहे.

१) १८ वर्षे
२) २० वर्षे
३) २१ वर्षे
४) वरीलपैकी कोणतेही नाही

३) अपंग मुलांना .... असेही संबोधले जाते.

१) सदोष मुले
२) विपरीत मुले
३) आव्हानात्मक मुले
४) समस्याग्रस्त मुले

४) अपंगांचे पुनर्वसन होण्यात कोणत्या अडचणी आहेत ?

१) अपंगांना व्यवसाय शिक्षण देत नाहीत.
२) गरजेच्या प्रमाणात सेवांची उपलब्धता कमी.
३) अपंग व्यक्तीच प्रयत्न करत नाहीत.
४) सामान्य normal लोकांसाठीच पुरेशा सेवा उपलब्ध नाहीत.

५) सामाजिक न्यायाच्या दृष्टिकोनातून महाराष्ट्र शासनाने .... या नावाने वृद्धाश्रम सुरू केले.

१) अण्णा हजारे वृद्धाश्रम
२) विनोबा भावे वृद्धाश्रम
३) महात्मा गांधी वृद्धाश्रम
४) मातोश्री वृद्धाश्रम

६) 'संजय गांधी निराधार योजना' पुढील व्यक्तींसाठी आहे –

१) अनाथ मुले
२) निराधार ज्येष्ठ नागरिक
३) ग्रामीण गरीब व निराधार
४) त्याग केलेले निराधार

७) भारताच्या राष्ट्रीय ज्येष्ठ नागरिक धोरणाची अमेरिकेच्या ज्येष्ठ नागरिक धोरणाशी तुलना केली असता, भारताच्या धोरणामध्ये खालीलपैकी कोणत्या गोष्टींवर भर दिला गेला आहे ?

१) वैद्यकीय सुविधा
२) कायद्याच्या सुविधा
३) स्वयंसेवी संस्थांवर अवलंबित्व
४) कुटुंब व्यवस्थेचे बळकटीकरण

८) नैसर्गिक आपत्तींमध्ये या आपत्तींचा समावेश होतो :

अ) भूकंप आणि त्सूनामी
ब) हिमखंड वितळणे व उल्कापात
क) डेंग्यू ताप आणि लाळ्या खुरकुते
ड) पिकांवरील कीटकनाशक फवारणी आणि नरबळी

वरीलपैकी कोणते पर्याय बरोबर आहेत.

१) (अ), (ब) आणि (क)
२) (ब), (क) आणि (ड)
३) (क), (ड) आणि (अ)
४) (अ, (ब) आणि (ड)

९) आपत्ती व्यवस्थापनासाठी खालील कोणत्या घटकांची गरज आहे ?
१) यंत्रणेची बांधणी २) सामाजिक संघटनेची मदत
३) नागरिकांना जाणीव करून देणे. ४) वरील सर्व

(३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप – सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न

१) सामाजिक धोरण, सुधारणा व समाज कल्याण
२) विस्थापित, प्रकल्पबाधितांच्या समस्या
३) विकास व पर्यावरण हानीची समस्या

१) समाजविकास साधनांचा हेतू काय असावा ?
१) सामाजिक व आर्थिक दर्जा उंचावणे २) ग्रामीण विकास
३) परस्पर ऐक्याची भावना निर्माण करणे ४) वरील सर्व

२) भारताची विकास प्रक्रिया अपयशी का ठरली ?
१) पुरेसा पैसा उपलब्ध नाही. २) प्रामाणिक व प्रशिक्षित सेवक नाहीत.
३) जनतेचा सक्रिय सहभाग नाही. ४) देशाला विकास प्रक्रियेचा अनुभव नाही.

३) गरजेनुसार मनुष्यबळाचा विकास झाला तर देशाच्या .... झालेली दिसून येईल.
अ) लोकसंख्येत वाढ ब) देशाच्या संरक्षण व्यवस्थेत वाढ
क) उत्पादकतेत वाढ ड) मानवाची वाढ
वरीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे.
१) (अ)आणि (ब) २) (ब) आणि (क) ३) फक्त (क) ४) (क) आणि (ड)

४) आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबांना सहाय्य करण्यासाठी पंतप्रधान व महाराष्ट्र शासन यांनी पॅकेजस् जाहीर केली आहेत. शेतकरी कुटुंबांना मदत द्यायला पात्र ठरविण्यासाठी खालीलपैकी कोणता निकष आहेत ?
अ) त्या शेतकऱ्याच्या नावाने जमीन असली पाहिजे.
ब) कर्ज बँकेकडून घेतलेले असले पाहिजे.
क) बँकेने परतफेडीचा तगादा लावला असला पाहिजे.
ड) सलग तीन वर्षे शेतकऱ्याचे नुकसान झालेले असले पाहिजे.
पर्यायी उत्तरे :
१) (अ), (ब) आणि (क) २) (अ), (ब) आणि (ड)
३) (ब), (क) आणि (ड) ४) (अ), (क) आणि (ड)

५) खालीलपैकी कोणी महाराष्ट्रात 'कष्टाची भाकर' केंद्र ना नफा ना तोटा या तत्त्वावर उभारली –
१) बाबा आमटे २) बाबा आढाव ३) बाबासाहेब पुरंदरे ४) बाळासाहेब ठाकरे

६) ...... ह्यांनी असे म्हटले आहे की, ''अशिक्षितांबरोबर आपले ज्ञान वाटणे हा आपल्या कामाचा महत्त्वाचा भाग आहे. आपण सर्व अशिक्षितता निर्मूलनाचा, विशेषतः स्त्रियांची अशिक्षितता आपल्या देशातून दूर करण्याचा प्रयत्न करू.''
१) विवेकानंद २) महात्मा गांधीजी
३) पंडित नेहरू ४) विनोबा भावे

७) गडचिरोली जिल्ह्यातील 'सर्च' (सोसायटी फॉर एज्युकेशन, ॲक्शन ॲंड रिसर्च इन कम्युनिटी हेल्थ) या संस्थेचे संस्थापक कोण आहेत ?
१) डॉ. प्रकाश आमटे २) डॉ. हिम्मतराव बाविस्कर
३) डॉ. अभय बंग ४) डॉ. विकास महात्मे

(४) मानसशास्त्र / शिक्षणशास्त्र – शैक्षणिक समस्या व उपाययोजना

मानसशास्त्र

१) आधुनिक मानसशास्त्राचा पिता कोणाला संबोधले जाते?
१) कार्ल युंग २) विल्यम वुंट ३) पॅव्हलॉक ४) यापैकी कुणी नाही

२) मानसशास्त्रज्ञांच्या मते अध्ययन म्हणजे ....
अ) वर्तनबदल
ब) गुणाचा व अवगुणाचा विकास
क) टिकाऊ स्वरुपाचे वर्तन बदल
ड) निरीक्षण, अनुकरण, प्रशिक्षण यामुळे घडून आलेला बदल
इ) वर्तन बदल घडवून आणण्याचा प्रयत्न करणे.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (अ) २) फक्त (ब) ३) (अ) आणि (क) ४) (अ) (ब) (क) (ड) (इ)

३) समूहवर्तनात लोक आक्रमक का वागतात त्याची कारणे जाणून घेण्याची अभिरुची तुमची असेल तर तुम्हांला कोणता मानसशास्त्रज्ञ व्हावे लागेल?
१) नैदानिक २) वैकासिक ३) उपयोजित ४) सामाजिक

४) विल्यम वूंटने १८७९ मध्ये जर्मनीत मानसशास्त्राची प्रथम प्रयोगशाळा स्थापन केल्यानंतर, कोणते दोन विचारप्रवाह (schools) उदयास आले ?
वरीलपैकी कोणता पर्याय **योग्य** आहे ?
१) (अ) आणि (ब) फक्त २) (क) आणि (ड) फक्त
३) (ब) आणि (ड) फक्त ४) (क) आणि (ब) फक्त

५) माधुरी दररोज मानसिक आरोग्य व्यावसायिकाकडे जाते. ती तिच्या स्वप्नाविषयी निवेदन करते आणि लहानपणाच्या स्मृतीबद्दल बोलते. तिच्यावर उपचार करणाऱ्या व्यक्तीस म्हणतात –
१) मानसशास्त्रज्ञ २) मानस भौतिक शास्त्रज्ञ
३) मनोविश्लेषण तज्ज्ञ ४) मनोविकृती तज्ज्ञ

६) अभिवृत्ती म्हणजे काय?
१) निरनिराळ्या गोष्टींच्या संबंधात ठरावीक प्रकारे वर्तन करण्याचा कल
२) निरनिराळ्या गोष्टींच्या संदर्भात प्रेरित होऊन वर्तन करण्याचा कल
३) निरनिराळ्या कृतीतून विचार प्रसारित करण्याची मनोवृत्ती
४) अंतर्मुखता व बहिर्मुखता लक्षणाचे मापन करून वागण्याची पद्धती

शिक्षणशास्त्र

१) सूची I मध्ये शिक्षणशास्त्रज्ञ व सूची II मध्ये त्यांच्या पद्धतीमधला प्रमुख विचार आहे – जोड्या जुळवा.

सूची I	*सूची II*
अ) फ्रोबेल	I) स्नायविक, ऐंद्रिय, बौध्दिक शिक्षणाचा पुरस्कार
ब) पार्कहर्स्ट	II) स्वयंकृतीतून स्वयंविकास
क) मॉंटेसरी	III) कृतीद्वारा शिक्षण
ड) किलपेंट्रिक	IV) प्रत्येक व्यक्ती आपल्या गतीनेच अध्ययन करू शकते.

पर्यायी उत्तरे :
१) अ–II, ब–IV, क–I, ड–III
२) अ–I, ब–II, क–III, ड–I
३) अ–III, ब–IV, क–II, ड–I
४) अ–I, ब–III, क–IV, ड–II

२) तत्त्वज्ञानाच्या दृष्टीकोनातून शिक्षणाचे प्रमुख कार्य म्हणजे ....
१) ज्ञानाविषयी योग्य अभिरूची विकसित करणे.
२) ज्ञानाचा प्रकाश पसरविणे.
३) संस्कृती संरक्षणासाठी मार्गदर्शन करणे.
४) ध्येये आणि मार्गदर्शक तत्त्वे पुरविणे.

३) .... च्या शिक्षक प्रशिक्षण अभ्यासक्रमाच्या चौकटीत सहसमाज कार्य या घटकाचा समावेश केला आहे.
१) १९८७ नवी शिक्षण योजना
२) N.C.E.R.T. शिक्षक प्रशिक्षण
३) १९७८ च्या N.C.T.E.
४) राज्य शिक्षण प्रशिक्षण संस्था

४) शैक्षणिक समाजशास्त्र हे ....
१) शैक्षणिक समस्यांच्या आकलनाकरिता समाजशास्त्रीय तत्त्वांचे उपयोजन आहे.
२) शैक्षणिक प्रक्रियेचे विश्लेषण आहे.
३) शिक्षणाच्या तत्त्वांचे उपयोजन आहे.
४) समाजाच्या अभ्यासासाठी शैक्षणिक तत्त्वांचे उपयोजन आहे.

५) खालील विधानांचा विचार करा –
निश्चित विधान : अ : 'संस्कृती संक्रमण हे शिक्षणाचे महत्त्वाचे कार्य आहे'.
कारण : क : 'शिक्षण प्रक्रिया ही संस्कृती संक्रमणाचीच प्रक्रिया होय.'
आता योग्य उत्तराची निवड करा –
१) 'अ' आणि 'क' दोन्ही बरोबर आहेत आणि 'क' हे 'अ' चे खरे कारण आहे.
२) 'अ' आणि 'क' दोन्ही बरोबर आहेत परंतु 'क' हे 'अ' चे तंतोतंत खरे कारण नाही.
३) 'अ' बरोबर आहे परंतु 'क' चुकीचे आहे
४) 'अ' चुकीचे आहे परंतु 'क' बरोबर आहे.

६) संपादित ज्ञानाचे उपयोजन करण्याची क्षमता खालीलपैकी कोणत्या स्तंभातून स्पष्ट होते ?
१) लर्निंग टू नो २) लर्निंग टू डू ३) लर्निंग टू लिव्ह टुगेदर ४) लर्निंग टू बी

७) वृषाली अपवर्तनाचे नियम सांगते. हे .... उद्दिष्टाचे स्पष्टीकरण आहे.
१) कौशल्य २) ज्ञान ३) अभिरुची ४) उपयोजन

८) विद्यार्थ्यांच्या जीवनावर परिणाम करणारी सर्वात मूलभूत शैक्षणिक संस्था कोणती ?
१) शाळा २) कुटुंब ३) समाज ४) परिसर

शैक्षणिक समस्या व उपाययोजना

१) १९९१ च्या गणनेनुसार भारतातील साक्षरतेचा दर (Literacy rate in India) पुढील आहे –
१) ५१.२१% २) ५०.२% ३) ४८% ४) ४९.२१%

२) भारतात अनौपचारिक शिक्षणाचे अभियान केव्हा सुरू झाले?
१) १९५१ २) १९७५ ३) १९६६ ४) १९५३

३) शिक्षणासंबंधी नविनतम कार्यक्रम प्रणालीत १९९२ साली असा निर्धार करण्यात आला की समाधानकारक दर्जाचे मोफत व अनिवार्य शिक्षण खालील वर्षांपर्यंत देण्यात यावे.
१) १२ वर्षे २) १४ वर्षे ३) १६ वर्षे ४) १० वर्षे

४) भारतातील शिक्षणपद्धती सदोष आहे, कारण.....
अ) शिक्षण जीवनाभिमुख नाही. ब) तांत्रिक व धंदे शिक्षणाच्या सुविधा नाहीत.
क) विनीत शिक्षक नाहीत. ड) शिक्षण महागडे आहे.
– खालील पर्यायातील कोणते विधान बरोबर आहे ते सांगा.
१) फक्त 'अ' हे विधान खरे आहे. २) 'अ' व 'ब' ही विधाने खरी आहेत.
३) अ, ब, क ही तिन्ही विधाने खरे आहेत. ४) सर्व विधाने खरी आहे.

५) शिक्षणासंबंधी राष्ट्रीय धोरणा अंतर्गत हुशार व प्रतिभाशाली मुलांकरिता निवासी शाळा उपलब्ध केल्या जातात. त्या शाळांची नावे आहेत –
१) ऑपरेशन ब्लॅकबोर्ड २) राष्ट्रीय खुल्या (ओपन) शाळा
३) नवोदय विद्यालय ४) अंगणवाडी

६) प्राथमिक शिक्षणातील गळतीची समस्या कमी करण्यात व्यावसायिक समाजकार्यकर्ता एक प्रमुख भूमिका निभावतो. कारण–
१) मानसशास्त्राचे त्याला ज्ञान असते.
२) समाजशास्त्राचे त्याला ज्ञान असते.
३) समाजकार्याचे त्याला ज्ञान असते.
४) व्यक्ती सहयोग कार्याद्वारे समस्येमागील कारणाचा अभ्यास करून नेमके कारण शोधून त्यावर ती उपाययोजना सुचवितो.

(५) आरोग्यविषयक समस्या व उपाययोजना

१) राष्ट्रीय क्षयरोग नियंत्रण कार्यक्रम पुढील वर्षी उभारण्यात आला.
१) १९६२ २) १९६४ ३) १९६६ ४) १९६०

२) राष्ट्रीय लोकसंख्या विषयक धोरण (NPP) खालील वर्षी जाहीर करण्यात आले –
१) फेब्रुवारी २००० २) फेब्रुवारी १९९९ ३) फेब्रुवारी २००१ ४) ह्यापैकी काहीही नाही

३) सामुदायिक आरोग्य कार्यकर्ता योजना (Community Health worker Scheme (CHW)) उदयास आली–
१) १९७६ २) १९७७ ३) १९७० ४) १९७५

४) भारत सरकारने देशातील एडस्वर नियंत्रण मिळविण्याच्या उद्देशाने एडस् कार्यक्रम १९८७ मध्ये सुरू केला. .... मध्ये राष्ट्रीय एडस् नियंत्रण संघटना स्थापन करण्यात आली. (रिकाम्या जागी योग्य आकडा लिहा)
१) १९९० २) १९८९ ३) १९९२ ४) १९८५

५) मानवतेच्या दृष्टीकोनातून कुष्ठरोग्यांसाठी स्वतंत्र वसाहत स्थापन करणारी भारतातील पहिली महान विभूती–
१) बाबा आमटे २) पुरुषोत्तमदास टंडन ३) महात्मा गांधी ४) छत्रपती शाहू महाराज

६) कुटुंबनियोजनाला कुटुंबकल्याण नाव कोणी दिले ?
१) राजीव गांधी २) राजनारायण ३) जयललिता ४) संजय गांधी

७) सरकारचे आरोग्यविषयक व्यवस्थापन अयशस्वी झालेले आहे. कारण......
१) लोकांना आरोग्याचे महत्त्व वाटत नाही.
२) नियोजनातील उणिवा
३) मॉडेल चुकीचे होते
४) देशाचा आर्थिक, सामाजिक, राजकीय विकास आणि मूल्यव्यवस्था ढासळणे.

८) सेवाभावी संघटनेचे धोरण हे ....
१) संघटनेच्या घटनेत नमूद केले जाते
२) राज्य शासन ठरवून देते
३) संस्थेच्या कार्यामधून दिसून येते
४) समाजाच्या गरजा व संस्थेची कार्यशक्तीनुसार ठरविण्यात येते.

९) 'पंचायत राज'च्या प्रयोगामुळे कोणत्या संकल्पनेत व आनुषंगिक कार्यक्रमात आमूलाग्र बदल झाला आहे?
१) समाजकल्याण २) समाज शिक्षण ३) प्रौढ शिक्षण ४) समुदाय विकास

१०) लोकसंख्या कमी करण्याचा उपाय म्हणून कुटुंब नियोजनाचा मार्ग अवलंबूनही भारतातील वाढत्या लोकसंख्येचा प्रश्न सरकारला भेडसावत आहे. त्याचे खालीलपैकी प्रमुख कारण कोणते?
१) लोकांचे अज्ञान २) लोकांची उदासीनता
३) भारतातील अंधश्रद्धा ४) पहिल्यांदा शस्त्रक्रियेवर भर व नंतर पाळणा लांबविणे साधनांवर भर.

११) यादी–१ मधील योजना व यादी–२ मधील शासकीय खाती यांच्या जोड्या लावा.

यादी १	**यादी २**
अ) ट्रायसेम	१) आरोग्य खाते
ब) सार्वत्रिक लसीकरण	२) जिल्हाधिकारी कार्यालय
क) संपूर्ण साक्षरता मोहीम	३) डी. आर. डी. ए.
ड) बाल मार्गदर्शन केंद्र	४) समाजकल्याण

पर्यायी उत्तरे :

१) अ–३, ब–१, क–२, ड–४
२) अ–१, ब–२, क–३, ड–४
३) अ–२, ब–३, क–४, ड–१
४) अ–४, ब–१, क–२, ड–३

१२) काचेच्या बांगड्या तयार करण्याच्या कारखान्यात बाल मजुराचे काम करणे फारच धोक्याचे असते. कारण त्यामुळे–

१) डोळ्यांचे विकार होतात
२) जळणे–भाजणे इत्यादी अपाय होतात
३) फुफ्फुसाचे रोग होतात
४) हृदय रोग होतात

१३) एकमेव सांसर्गिक रोगापासून बचाव करण्याचा जगातील सर्वात मोठा आरोग्य कार्यक्रम .... हा आहे.

१) महारोग विरोधी कार्यक्रम
२) पोलिओ विरोधी कार्यक्रम
३) राष्ट्रीय मलेरिया (हिवताप) विरोधी कार्यक्रम
४) धनुर्वात विरोधी कार्यक्रम

१४) शाळेतील आरोग्य कार्यक्रमात सुधारणा घडवून आणणेसाठी खालील बाबींवर गंभीरपणे विचार करावयास हवा –

अ) शाळेतील स्वास्थ्य सेवा
ब) स्वास्थ्य शिक्षण
क) आरोग्यदायी शारीरिक शिक्षण
ड) शालेय आहार कार्यक्रम

पर्यायी उत्तरे :

१) अ आणि ब बरोबर आहे
२) ब आणि क बरोबर आहे
३) ब, क आणि ड बरोबर आहे
४) सर्व (चारही) बरोबर आहेत

१५) युनेस्कोने पर्यावरण शिक्षणाचा प्रसार करण्याच्या उद्देशाने कोणाच्या मदतीने आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण शिक्षण कार्यक्रम अमलांत आणला ?

१) WHO
२) WWF
३) IEEP
४) UNEP

१६) परिवार नियोजन पद्धतींच्या वापरावर खालील घटक परिणाम करू शकतात. (नको तो मुद्दा खोडा) –

१) धर्म
२) परंपरा
३) अज्ञान
४) उत्पन्न

१७) शैक्षणिकसंस्थेने निर्माण केलेल्या भौतिक सुविधांच्या संबंधित समूहासाठी जास्तीत जास्त योग्य उपयोग करण्याचे मार्गदर्शन कोठून उपलब्ध होईल ?

१) गॅरी योजना
२) बटाव्हिया योजना
३) स्थानिक समूहाच्या शैक्षणिक गरजा लक्षात घेऊन समूहानेच योजना रचायची.
४) (१) व (३)

समाजकल्याण अधिकारी परीक्षा (१९९७-२०१३)

१) समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, २ फेब्रुवारी १९९७
२) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २००६
३) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ जून २००९
४) गृहप्रमुख, शासकीय मागासवर्गीय वसतिगृह सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१०
५) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, २० जानेवारी २०१३
६) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी व तत्सम पद, ९ जून २०१३

(१) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण

१) व्यसनाधीनता, भिक्षावृत्ती
२) गरिबी व बेरोजगारी
३) भ्रष्टाचार
४) गुन्हेगारी व हिंसाचार
५) जातीवाद व जातीयवाद, सामाजिक विषमता
६) भूकबळी व कुपोषण, आत्महत्या
७) अंधश्रद्धा, निरक्षरता

१) भारतात खुले कारागृहाचा पहिला प्रयोग .... साली करण्यात आला.
१) १९३३ २) १९५५ ३) १९५६ ४) १९६०

२) जगभरातील कुपोषित व्यक्तींची संख्या २००७ सालच्या ९२३ मिलियन वरून २००८ साली .... मिलियनपर्यंत पोहोचली आहे.
१) ९६३ मिलीयन २) १०६३ मिलीयन ३) ११६३ मिलीयन ४) १२६३ मिलीयन

३) महाराष्ट्रातील रोजगार हमी योजनेचे जनक खालीलपैकी कोणास मानले जाते?
१) यशवंतरावजी चव्हाण २) वसंतराव नाईक ३) वि. स. पागे ४) बाळासाहेब भारदे

४) अंधश्रद्धेवर प्रखर हल्ले कोणी चढवले ?
१) नरेंद्र महाराज २) संत रामदास ३) संत गाडगेबाबा ४) आसाराम बापू

५) महाराष्ट्रातील अंधश्रद्धा निर्मूलन चळवळीचे प्रमुख नेते खालीलपैकी कोण आहेत ?
१) नरेंद्र महाराज/आसाराम बापू २) बाबा आमटे/शाम मानव
३) नरेंद्र दाभोळकर / शाम मानव ४) बाबासाहेब सातारकर / सत्यसाईबाबा

६) मराठवाड्यात खुले कारागृह कुठे आहे ?
१) औरंगाबाद २) पैठण ३) लातूर ४) नांदेड

७) शेतकऱ्यांच्या सर्वांत जास्त आत्महत्या कोणत्या जिल्ह्यात झाल्या ?
१) भंडारा २) सोलापूर ३) यवतमाळ ४) गडचिरोली

८) सामाजिक विघटनामुळे .... उद्‌भवतात.
१) सामाजिक अन्याय २) सामाजिक समता ३) सामाजिक समस्या ४) सामाजिक शांतता

९) समाजशास्त्र सामाजिक समस्यांचे .... करते.
१) नोंद २) विश्लेषण ३) निराकरण ४) उपाय

१०) सेल्डन बेकनच्या मते मद्यपान ही ...... आहे.
१) सवय २) गरज ३) देणगी ४) व्याधी

११) गुन्ह्या संदर्भात बर्ट यांनी १९२५ साली .... सिद्धान्त मांडला.
१) समाजशास्त्रीय २) जैवकीय ३) सोशॅलिस्ट ४) बहुकारकवादी

१२) आधुनिक काळात ...... सामाजिक संकट मानले जाते.
१) औद्योगिकरणास २) शहरीकरणास ३) बेकारीस ४) नोकरशाहीस

१३) खालीलपैकी कोणती कृती करणाऱ्या व्यक्तीला (व्हाईट कॉलर क्रिमिनल) पांढरपेशा गुन्हेगार म्हणतात ?
१) अपहरण २) भ्रष्टाचार ३) शारीरिक छळ ४) बलात्कार

१४) महाराष्ट्र शासनाचा 'दलित मित्र पुरस्कार' आता कोणत्या नावाने दिला जातो ?
१) कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड दलितमित्र पुरस्कार
२) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर दलितमित्र पुरस्कार
३) महात्मा फुले दलितमित्र पुरस्कार
४) अण्णाभाऊ साठे दलितमित्र पुरस्कार

१५) महाराष्ट्र शासनाने सन २००६-०७ या वर्षापासून ''दलितवस्ती विकास व सुधारणा अभियान'' याची कोणाच्या नावाने सुरुवात केली आहे ?
१) महात्मा गांधी, महात्मा फुले, डॉ. आंबेडकर
२) डॉ. आंबेडकर, महात्मा फुले, गाडगे महाराज
३) शाहू, फुले, आंबेडकर
४) गाडगे महाराज, शाहू, फुले

१६) बिहारमधील 'मुसाहर' नावाच्या दलित-अस्पृश्य समाजाच्या सामाजिक-आर्थिक विकासासाठी बिहार सरकारने खालीलपैकी कोणत्या प्रकल्पास मान्यता दिली आहे ?
१) उंदरांची शेती करणे, उंदरापासून मांस निर्माण करणे व मांसाची विक्री करण्याचा प्रकल्प
२) उंदरे मारून त्यापासून मांसाची छोट्या दुकानातून विक्री
३) उंदराचे मांस परदेशात पाठवण्याचा प्रयत्न
४) वरीलपैकी एकही नाही

१७) म. गांधीजींच्या मते ...... हा निधर्मी व समानतेचा संदेश देणारा आहे.

१) सर्वोदय
२) ग्राम स्वराज्य
३) अहिंसा
४) वरीलपैकी कोणताही पर्याय योग्य नाही

१८) अस्पृश्यता निवारण, सांप्रदायिक एकता, दारूबंदी, नई तालीम इ. उद्देशाने प्रेरित चळवळ कोणती ?

१) श्रीनिकेतन
२) अंत्योदय
३) सर्वोदय
४) ख्रिश्चन मिशन

१९) 'अनुसूचित जातीच्या गटई कामगारांना पत्र्याचे स्टॉल मोफत देण्याची योजना' याचा लाभ घेणारे कामगार कोण?

१) बांबूपासून शोभेची वस्तू तयार करणारे
२) जुनी/नवीन पादत्राणे दुरुस्ती करणारे
३) जुन्या लाकडी वस्तू दुरुस्ती करणारे
४) जनावरांची कातडी विकणारे

२०) 'लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे' पुरस्कार या व्यक्तिगत पुरस्कारासाठी व्यक्ती कोणत्या समाजाचा असावा लागतो?

१) नवबौद्ध समाजाचा
२) आदिवासी समाजाचा
३) मातंग समाजाचा
४) माळी समाजाचा

२१) महाराष्ट्रात अनुसूचित जातीतील अल्पभूधारक, त्याचप्रमाणे कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड स्वाभिमान व सबलीकरण योजनेतील लाभार्थींना जमीन कसण्यासाठी १००% अनुदानावर कशाचा पुरवठा होतो ?

१) पॉवर टिलर
२) ट्रॅक्टर
३) टेम्पो
४) बैलजोडी

२२) अन्नपूर्णा योजनेबाबतची माहिती .... पुरविते.

१) जिल्हा परिषद
२) ग्राम पंचायत
३) राज्य सरकार
४) केंद्र सरकार

२३) वर्षानुवर्षे ज्यांना सामाजिक विषमतेचे चटके बसले त्यांच्या उत्थानासाठी 'विशेष' काही करणे म्हणजे भेदभाव करणे किंवा इतरांना भेदभावपूर्वक वागणूक देणे नव्हे. हा .... भेदभाव असतो.

१) सकारात्मक भेदभाव
२) नकारात्मक भेदभाव
३) अनावश्यक भेदभाव
४) अन्याय करणारा भेदभाव

२४) एका बाजूला श्रीमंती व पैसा, तर दुसरीकडे दारिद्र्य व उपासमार यालाच .... म्हणतात.

१) गरिबी
२) समाज
३) समुदाय
४) विषमता

२५) निरक्षरतेची समस्या सोडविण्यासाठी खालीलपैकी कोणता उपाय जास्त परिणामकारक आहे ?

१) निरक्षरांसाठी साक्षरतेचे वर्ग चालवणे
२) सर्व प्रौढ निरक्षरांना सक्तीने प्रौढ साक्षरता वर्गात प्रवेश देणे
३) बाल मजुरी सक्तीने बंद करणे
४) प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे व मोफत करून त्याचे सार्वत्रिकीकरण करणे.

(२) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना

८) महिलांच्या समस्या
९) बालकांच्या समस्या
१०) युवकांच्या समस्या
११) दिव्यागांच्या समस्या
१२) कामगारांच्या समस्या
१३) ज्येष्ठ नागरिकांच्या समस्या
१४) अनुसूचित जातीच्या समस्या
१५) अनुसूचित जमातीच्या समस्या
१६) इतर मागासवर्गीय, अल्पसंख्यांकांच्या समस्या

१) 'अपंग एकात्म शिक्षण योजना' महाराष्ट्रात कोणत्या वर्षी सुरू झाली ?
१) सन १९७६ २) सन १९७८ ३) सन २००१ ४) सन २००५

२) 'ऑक्युपाय' या आंतरराष्ट्रीय सामाजिक चळवळीचा रोख कोणत्या समस्येवर आहे?
१) असमानता २) मूलतत्त्ववाद ३) वंशवाद ४) नववसाहतवाद

३) २०११ ते २०२० हे दशक संयुक्त राष्ट्र संघटनेने कोणत्या उद्दिष्टासाठी मुक्रर केले होते?
१) वसाहतवादाचे निर्मूलन २) स्त्री-पुरुष समानता
३) एचआयव्ही-एड्सचे निर्मूलन ४) वांशिक समता

४) वृद्धावस्था ही व्याधी नाही पण वृद्धावस्थेच्या अनुषंगाने अनेक ...... उद्‌भवलेल्या दिसतात.
१) चिंता २) जबाबदाऱ्या ३) व्याधी ४) दशा

५) राष्ट्रीय सामाजिक मदत कार्यक्रम (एन.एस.ए.पी.) विस्तारीत करून त्यात .... या योजनेचा समावेश करण्याचे केंद्र सरकारने ठरवले आहे.
१) इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा पेन्शन योजना २) प्रियदर्शिनी विधवा पेन्शन योजना
३) कर्मचारी भविष्य निर्वाह निधी योजना ४) ग्रामीण रोजगार हमी योजना

६) भारतात कोणत्या सामाजिक साहाय्यता योजना राबविल्या जातात ?
अ) राष्ट्रीय वृद्धापकालीन निवृत्ती वेतन योजना ब) कामगार राज्य विमा योजना
क) राष्ट्रीय कुटुंब लाभ योजना ड) राष्ट्रीय मातृत्व लाभ योजना
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (अ) २) फक्त (ब)
३) फक्त (अ) आणि (ब) ४) फक्त (अ), (क) आणि (ड)

७) आदिवासी जमातीच्या समग्र विकासासाठी आणि कल्याणासाठी केंद्र शासनाने खालीलपैकी कोणती योजना सुरू केली.
१) एकलव्य कल्याण योजना २) वनमित्र कल्याण योजना
३) वनबंधू कल्याण योजना ४) वनरक्षक कल्याण योजना

८) अयोग्य कथन ओळखा :

अ) दारिद्र्य रेषेखालील वर्गातील वरिष्ठ नागरिकांना शारीरिक मदतीची साधने उपलब्ध करुन देण्यासाठी 'राष्ट्रीय वयोश्री योजना' आहे.

ब) सदरहू योजनेची अंमलबजावणी कृत्रिम अवयव उत्पादक महामंडळाद्वारे (ALIMCO) केली जाणार आहे.

क) 'अलिम्को' हा आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालयाच्या नियंत्रणाखालील सार्वजनिक उपक्रम आहे.

पर्यायी उत्तरे :

१) अ २) ब ३) क ४) वरीलपैकी एकही नाही

९) काकासाहेब कालेलकर यांच्या अध्यक्षतेखालील ''कालेलकर कमिशन'' कशाशी संबंधित आहे ?

१) पंचायत राज सुधारणा निकष ठरविण्यासाठी २) प्रशासकीय सुधारणा निकष ठरविण्यासाठी

३) आर्थिक सुधारणा निकष ठरविण्यासाठी ४) मागासलेपणा सुधारणा निकष ठरविण्यासाठी

(३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप – सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न

१) सामाजिक धोरण, सुधारणा व समाज कल्याण

२) विस्थापित, प्रकल्पबाधितांच्या समस्या

३) विकास व पर्यावरण हानीची समस्या

१) भारतात कोणत्या सालापासून सामुदायिक विकास कार्यक्रम सुरू करण्यात आला?

१) १९५२ २) १९५७ ३) १९७८ ४) वरीलपैकी कोणत्याही नाही

२) सामुदायिक विकास म्हणजे –

१) सामुदायिक संघटन

२) कर्ज देण्यात सरकारचा पुढाकार

३) लोकांद्वारे सामाजिक क्रिया

४) लोकांच्या सर्वांगीण विकासाकरता लोकांनी व सरकारने मिळून केलेले प्रयत्न

३) खालील मधून अशा मॉडेलची निवड करा ज्यात विशेष लक्ष पुरविण्याची गरज असलेल्या गटांना विशेष प्राधान्याने सेवा पुरविल्या जातात व ज्यासाठी कोणत्याही सामाजिक वा आर्थिक परिपूर्ततेची आवश्यकता नसते.

१) रेसिड्युअल वेल्फेअर मॉडेल २) इन्स्टिट्यूशनल रिडिस्ट्रीब्यूटिव्ह मॉडेल

३) अचिव्हमेंट परफॉर्मन्स ४) सामाजिक निति

४) भारतामध्ये खालीलपैकी कशाची मोठी परंपरा आहे ?

१) समाजसेवेची २) व्यावसायिक समाजकार्याची

३) समाजकल्याण प्रशासनाची ४) कामगार कल्याणाची

५) खालील व्याख्या कोणती संकल्पना स्पष्ट करते?

'व्यक्तीचे व समाजाचे कल्याण हे ध्येय साध्य करण्यासाठी समाजात आवश्यक तेथे हस्तक्षेप.'

१) समाजकार्य २) समाजकल्याण ३) समाजसेवा ४) सामाजिक सुरक्षितता

६) पुढील मुद्यांचा विचार करुन समाजकल्याण कायदे ...... हे आहेत.
१) समाजकार्याचे उद्दिष्ट
२) समाजकल्याणाचे उद्दिष्ट
३) समाजसुधारणेचे उद्दिष्ट
४) क्रांतीची निष्पत्ती

७) भारतातील सामाजिक सुधारांचे कार्यक्षेत्र कोणते?
१) शिक्षणाचा प्रसार करणे
२) स्त्रियांच्या स्थितीत सुधारणा घडविणे
३) जाती संबंधांच्या स्थितीत सुधारणा घडविणे
४) वरील सर्व

८) समाजातील दुर्बल घटकांच्या कल्याणासाठी सेवा हे ...... याचे उद्दिष्ट आहे.
१) सामाजिक सेवा
२) सामाजिक सुरक्षा
३) समाज कल्याण
४) सामाजिक सुधारणा

९) अप्रगत व्यक्ती व गटांना समाधानकारक जीवनस्तर व स्वास्थस्तर मिळावा म्हणून समाजकल्याण संस्थांची योजनाबद्ध व्यवस्था केलेली असते, ज्यांचा उद्देश व्यक्तीला आपल्या पूर्ण क्षमतांचा विकास करण्याची परवानगी देणारे व समुदायाच्या गरजांशी समतोल साधणाऱ्या व्यक्तींच्या कल्याणाला बढती देणाऱ्या व्यक्तिगत व सामाजिक सहसबंधांची स्थापना करणे हा असतो. ही व्याख्या..... आहे
१) सामाजिक प्रक्रियेची
२) समाजकल्याणाची
३) सामाजिक प्रशासनाची
४) वरीलपैकी कशाचीही नाही

१०) सामाजिक धोरणांचे सेवांमध्ये परिवर्तन करण्याच्या प्रक्रियेला....असे म्हणतात.
१) व्यावसाईक प्रशासन
२) समाजकार्य प्रशासन
३) सामाजिक परिवर्तन
४) समाजकल्याण सेवा

११) पुढीलपैकी कोणत्या मुद्यांचा ''सामाजिक न्याय'', हा कळकळीचा विषय असतो?
१) सामाजिक धोरण
२) सामाजिक परिवर्तन
३) सामाजिक क्रांती
४) सामाजिकरण

१२) वनसंवर्धनातील समस्यांना वाचा फोडण्यासाठीच्या चिपको आंदोलनाचे प्रणेते .... होत.
१) सुंदरलाल बहुगुणा
२) मोहन धारिया
३) अण्णा हजारे
४) विनोबा भावे

१३) 'हिवरे बाजार' या आदर्श गावाशी संबंधित असणारी व्यक्ती कोणती ?
१) अण्णा हजारे
२) बाबा आढाव
३) मेधाताई पाटकर
४) पोपटराव पवार

(४) मानसशास्त्र / शिक्षणशास्त्र – शैक्षणिक समस्या व उपाययोजना

१) शिक्षणात मूलोद्योग हा विषय असावा अशी संकल्पना ...... यांनी मांडली.
१) महात्मा गांधी
२) महात्मा जोतिबा फुले
३) कर्मवीर भाऊराव पाटील
४) गुरुदेव रविंद्रनाथ टागोर

२) राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती योजनेअंतर्गत शैक्षणिक संस्थांमध्ये उच्चशिक्षण घेण्यासाठी विद्यार्थी कोणत्या राज्याचा असावा लागतो ?

१) महाराष्ट्र राज्याचा
२) महाराष्ट्राबाहेरील राज्याचा
३) महाराष्ट्र राज्याचा व अनुसूचित जातीचा
४) भारतातील कुठल्याही राज्याचा

३) जवाहर नवोदय विद्यालयांचा पुढीलपैकी कोणता हेतू नाही ?

१) ग्रामीण भागातील प्रज्ञावान मुलांना शिक्षणाच्या उत्तम संधी देणे
२) फक्त मुलींना उत्तम शिक्षणाची संधी उपलब्ध करणे
३) विद्यार्थ्यांना देशाच्या सांस्कृतिक वैविध्याचा प्रत्यक्ष अनुभवातून परिचय करून देणे
४) विद्यार्थ्यांना सहशिक्षणाची निवासी सोय उपलब्ध करणे

४) राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान ही योजना सध्या पुढीलपैकी कोणत्या शाळांना लागू आहे ?

१) राज्यातील सर्व व्यवस्थापनाच्या माध्यमिक शाळा
२) राज्यातील सर्व व्यवस्थापनाच्या प्राथमिक शाळा
३) राज्यातील शासनाच्या व स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या सर्व शाळा
४) राज्यातील स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या व राज्य शासनाच्या माध्यमिक शाळा.

५) राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियानांतर्गत जिल्हा समितीचे पदसिद्ध सचिव पुढीलपैकी कोण ?

१) शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक)
२) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी
३) मुख्य कार्यकारी अधिकारी
४) विषय समितीचे सभापती

६) पुढीलपैकी कोणती शिष्यवृत्ती योजना शालेय शिक्षण विभागाकडून राबविण्यात येते ?

१) ग्रामीण भागातील हुशार (प्रज्ञावान) विद्यार्थ्यांसाठी राष्ट्रीय शिष्यवृत्ती योजना.
२) संस्कृत शिक्षण–माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांना भारत सरकारच्या शिष्यवृत्त्या
३) राष्ट्रीय भारतीय सैनिक महाविद्यालय, डेहराडून येथील सरकारी शिष्यवृत्त्या
४) वरील सर्व

(५) आरोग्यविषयक समस्या व उपाययोजना

१) राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजनेबाबत खालील विधाने विचारात घ्या :

अ) १ जुलै २०१२ पासून संपूर्ण महाराष्ट्रात ही योजना कार्यान्वित केली गेली.
ब) लाभार्थी – दारिद्र्य रेषेखालील सर्व कुटुंबे
क) लाभार्थी – दारिद्र्य रेषेवरील परंतु वार्षिक उत्पन्न १ लाखापेक्षा कमी अशी सर्व कुटुंबे

वरीलपैकी कोणती विधाने **बरोबर** आहेत?

१) (अ) आणि (ब)
२) (ब) आणि (क)
३) वरील सर्व
४) (ब), (क) आणि (ड)

२) पुढीलपैकी कोणती बाब लोकसंख्यावाढीला जबाबदार *नाही* ?

१) लोकांमध्ये अज्ञान
२) लोक शिक्षित झाले
३) आरोग्याच्या सोयी उपलब्ध
४) पुरुष प्रधान संस्कृती

सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी परीक्षा (२००१–१५)

१) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा डिसेंबर, २००१
२) सहायक प्रकल्प अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जानेवारी २०१०
३) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा ३ ऑक्टोबर २०१५

(१) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण

१) व्यसनाधीनता, भिक्षावृत्ती
२) गरिबी व बेरोजगारी
३) भ्रष्टाचार
४) गुन्हेगारी व हिंसाचार
५) जातीवाद व जातीयवाद, सामाजिक विषमता
६) भूकबळी व कुपोषण, आत्महत्या
७) अंधश्रद्धा, निरक्षरता

१) उत्पादनाच्या साधनांकरता लागणारा पैसा व कुशलता यांचा अभाव हे आदिवासींच्या ...... प्रमुख कारण आहे.
१) गरिबीचे २) अवनतीचे ३) बेरोजगारीचे ४) कुपोषणाचे

२) आदिवासी यांच्या बंदिस्त व स्वतंत्र जीवनावर प्रामुख्याने खालीलपैकी कोणी आक्रमण केले ?
१) सामाजिक शास्त्रे २) पैशाचे अर्थशास्त्र ३) राज्यशास्त्र ४) भौगोलिक शास्त्र

३) कोणाच्या संपर्काने आदिवासी लोकांच्या जीवनात वादळी बदल होत आहेत ?
१) शहरी जीवन २) बाह्य संस्कृती ३) सरकारी धोरण ४) आधुनिक जीवन

४) आदिवासींच्या दारिद्र्यामुळे त्यांचे शिक्षण होत नाही आणि शिक्षण नसल्यामुळे ...... त्यांचा पिच्छा सोडत नाही.
१) शोषण २) दारिद्र्य ३) भूतपिशाच ४) सावकारी पाश

५) धर्नवाल्ड व अन्य मानवशास्त्रज्ञांनी असे स्पष्ट केले आहे की, आदिवासींचे आर्थिक प्रयत्न हे प्रामुख्याने ...... स्वरूपाचेच असतात.
१) वैयक्तिक २) सामूहिक ३) जातीय ४) यांत्रिक

६) ...... हा सर्वच आदिवासींचा गंभीर प्रश्न आहे.
१) अंधविश्वास २) अकुशलता ३) नशा ४) व्यसनाधीनता

७) भारतातील आदिवासींच्या मागासलेपणास कोणती बाब जबाबदार आहे असे मानले जाते ?
१) भारतातील जातींची उतरंड २) आंतरविवाहाची प्रथा
३) नातेसंबंध ४) शिक्षण व्यवस्था

This is The End of the Free Sample
To Enrol for the Course Click on
https://www.studycircleonline.com/courses/woman-and-child-development-course-/47
https://www.studycircleonline.com/courses/taluka-sports-officer-course/46